

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

Συμπληρωματικά στοιχεία για τους ναούς της Βέροιας

Θανάσης Παπαζώτος

doi: [10.12681/makedonika.416](https://doi.org/10.12681/makedonika.416)

Copyright © 2014, Θανάσης Παπαζώτος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαζώτος Θ. (1980). Συμπληρωματικά στοιχεία για τους ναούς της Βέροιας. *Μακεδονικά*, 20(1), 489–494.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.416>

λίπων και στην περιοχή της υπήρχαν τὰ πλούσια μεταλλεία τοῦ Παγγαίου¹, πού εἶναι γνωστό ὅτι τὰ ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Μακεδόνες, ἰδίως στήν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β'. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, ἡ κώμη ὑπαγόταν στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φυλίπων καὶ πιθανῶς νὰ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἐδῶ Ρωμαῖοι ἀποικοί, ὅπως δείχνει μιὰ ἐπιτύμβια λατινικὴ ἐπιγραφή πού βρέθηκε στὴ Νικήσιανη².

¹Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ «Ἱστορία τῆς Βεροίας» ὁ κ. Γ. Χιονίδης ἀφιερώνει τὸ τρίτο κεφάλαιο στὰ μοναστήρια καὶ τὶς ἐκκλησίες τῆς περιοχῆς τῆς Βεροίας³. Ὁ κατάλογος τῶν μνημείων πού παραθέτει καὶ οἱ πληροφορίες πού συγκεντρώνει γιὰ τὸ καθένα χωριστὰ ἀποτελοῦν μιὰν ἀξιοπρόσεκτη προσπάθεια πού ἀνοίγει οὐσιαστικὰ τὸ δρόμο γιὰ τὴ μελέτῃ τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς Βεροίας στὸν τομέα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

Ἐδῶ θὰ προσπαθήσουμε μὲ σύντομο τρόπο νὰ συμπληρώσουμε τὸν κατάλογο τοῦ κ. Γ. Χιονίδη μὲ στοιχεῖα πού κυρίως μᾶς δίνουν τὰ ἴδια τὰ μνημεῖα, ὥστε νὰ διευρυνθεῖ ἡ γνώση μας στὸν τομέα αὐτὸ καὶ νὰ βοηθηθοῦν οἱ μελετητές πού θὰ θελήσουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ μνημεῖα πού διατηρήθηκαν ὡς σήμερα.

Στὴ σ. 172 τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ κ. Γ. Χιονίδης δημοσιεύει τὸ τέλος τοῦ ἐντύπου «Κανονισμός τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος Βεροίας», ὅπου ἀναφέρονται οἱ ἐνορίες ὅπως ἦταν διαρθρωμένες στὰ 1912 καὶ οἱ ναοὶ τῆς κάθε ἐνορίας. Μὲ βάση αὐτὸν τὸν κατάλογο θὰ παρατεθοῦν ἐδῶ οἱ πρόσθετες πληροφορίες γιὰ τοὺς ναοὺς. Γιὰ ὅσους ἀπὸ αὐτοὺς οἱ πληροφορίες τοῦ κ. Γ. Χιονίδη θεωροῦνται ἐπαρκεῖς, θὰ σημειώνονται μόνον οἱ παραπομπές στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ.

⁴Ενορία Μητροπόλεως

1) Παλιὰ Μητρόπολη⁴. Δὲν εἶναι σίγουρο ὅτι ἦταν ἀφιερωμένος στὴ μνήμη τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

2) Μητροπολιτικὸς Ναὸς Πέτρου καὶ Παύλου⁵.

κώμη αὐτὴ θὰ εἶχε περάσει καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στήν ἐκστρατεία τοῦ ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν (πρβ. Δ. Σαμσάρη, ὁ.π., σ. 134).

1. Κοντὰ τῆς βρίσκονταν καὶ τὰ περίφημα μεταλλεῖα τῆς Σκαπτῆς Ὑλης, γιὰ τὰ ὁποῖα βλ. Δ. Σαμσάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία, σ. 37-39.

2. Βλ. Α. Salač, ὁ.π., σ. 55, ἀρ. 11.

3. Γ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, II, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 172-200, καὶ τοῦ Ἰδίου, Τρεῖς Κανονισμοὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Βεροίας κατὰ τὰ τέλη τῆς τουρκοκρατίας, «Μακεδονικά» 10(1970)97-141.

4. Ὁ.π., σ. 175-176, Ch. Mauro poulo u - Tsioumi, Verroia, στήν ἐκδόση Du Mont Dokumente, «Alte Kirchen und Klöster Griechenlands», Köln 1972, σ. 127, καὶ Θ. Παπαζώτου, Τὸ ἔργο ἐνὸς ἀνώνυμου ζωγράφου στὴ Βέροια, «Μακεδονικά» 19(1979) 176 σημ. 1.

5. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 194-195. Γιὰ μερικά νέα στοιχεῖα βλ. Θ. Παπαζώτου, ὁ.π., σ. 176 κ.έ. Ἀντίγραφα τῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ναοῦ δημοσιεύει ὁ Ν. Μουτσόπου-

3) Παντοκράτορας¹. 'Ο ναός είναι τοιχογραφημένος. 'Η κτητορική ἐπιγραφή δὲν ἔχει χρονολογία. Μία μαρμάρινη ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ 1689 χρονολογεῖ τὸ νότιο πρόσκτισμα καὶ ἀποτελεῖ ἓνα terminus ante quem γιὰ τὸν κύριο ναό. Μερικὲς τοιχογραφίες στὸ βόρειο τοῖχο τοῦ νότιου προσκτίσματος χρονολογοῦνται στὰ 1726².

4) 'Αγία Ἄννα. Κατεδαφίστηκε. 'Ο ναός βρισκόταν στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ μητροπολιτικοῦ μεγάρου³.

5) Ἀντιφωνητής. Μονόχωρος ναός μὲ δίριχτη στέγη καὶ βυζαντινὴ τοιχοδομία. 'Εσωτερικὰ διατηροῦνται μερικὲς τοιχογραφίες στὸν ἀνατολικὸ τοῖχο ἀπὸ τὸ 18ο αἰ. Τὰ κοινάματα καὶ οἱ τοιχογραφίες καλύπτουν ἴσως ἓνα παλιὸ στρώμα τοιχογραφιῶν. 'Η σημαντικότερη ὅμως πληροφορία γιὰ τὸ ναὸ βρίσκεται στὴ διαθήκη τοῦ Θεοδώρου Σαραντηνοῦ (1326) ὅπου ὑπογράφει ὁ «Μάκιος ἱερομόναχος καὶ καθηγούμενος τῆς πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σωτήρος τοῦ Ἀντιφωνητοῦ»⁴.

Ἑνορία Κυριώτισσας

Γι' αὐτὴν τὴν ἐνορία θὰ πρέπει νὰ σημειωθοῦν ἐπεξηγηματικὰ τὰ ἑξῆς: Σήμερα ἐνοριακὸς ναός τῆς εἶναι ὁ ναός τοῦ ἁγίου Σάββα Κυριώτισσας, κτίσμα ἀσφαλῶς τοῦ 14ου αἰ.⁵ Ναὸς ὁμοῦ Παναγίας Κυριώτισσας σαφῶς παλιότερος ἀπὸ τὸν προηγούμενο ὑπῆρχε ὡς τὸ 1975 στὴν ἐνορία τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Αὐτὸ συνάγεται ἀπὸ τὸν τοιχογραφικὸ διάκοσμο τοῦ ἱεροῦ τῆς Κυριώτισσας. Οἱ τοιχογραφίες ἔχουν ἀποκολληθεῖ καὶ μεταφερθεῖ στὸ Μουσεῖο τῆς Βέροιας, ἐνῶ οἱ εἰκόνες τῆς μεταφέρθηκαν στὸν παλιὸ ἐνοριακὸ ναὸ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων. Ἀνάμεσα σ' ἐκείνες ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀμφιπρόσωπη εἰκόνα Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ἐξαιρετικῆς τέχνης⁶. Στὸ σκευοφυλάκιο τοῦ νέου ἐνοριακοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων φυλάγονται μερικὰ σκεύη καὶ βιβλία τῆς Κυριώτισσας ἀπ' ὅπου μαθαίνουμε ὅτι ὁ ναός ἦταν ἀφιερωμένος στὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου. Νομίζω ὅτι ὁ ναός τοῦ ἁγίου Σάββα ἦταν ἐξαρτημένος παλιότερα ἀπὸ τὸ ναὸ τῆς Παναγίας Κυριώτισσας. Ἀργότερα μὲ τὴν ἀναδιάρθρωση τῶν ἐνοριῶν ὁ ναός τοῦ ἁγίου Σάββα ἔγινε ἐνοριακὸς ναός.

6) Ἄγιος Σάββας Κυριώτισσας⁷.

7) Παναγούδα ἡ τῆς Ὑπαπαντῆς. Βυζαντινὸς ναός μὲ ἐπισκευὲς στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰ. 'Ο ναός ἀρχικὰ πρέπει νὰ ἦταν τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική. Σήμερα διατηρεῖται τὸ βόρειο κλίτος καὶ τὸ κεντρικὸ τῆς ἀρχικῆς φάσης. Στὸ ἱερὸ διατηροῦνται ὄψιμες βυζαντινὲς τοιχογραφίες. 'Ο ὑπόλοιπος εἶναι τοιχογραφημένος στὰ 1706.

λος, Συμβολὴ στὴ μορφολογία τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς, Θεσσαλονίκη 1977, ἀρ. 351, 352 καὶ 354. Λανθασμένα παραπέμπει στὸν ἀριθμὸ 15 τοῦ χάρτη τῆς Βέροιας ποὺ ὑπάρχει στὸ βιβλίο του. 'Ο ἀριθμὸς 15 ἀντιστοιχεῖ στὸ ναὸ τοῦ δαΐου Ἀντωνίου, ὅπου φυσικὰ δὲν εἶναι γραμμένες οἱ τρεῖς ἐπιγραφές τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.

1. Γ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 183.

2. Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 295, 338, 339, 342, 343.

3. Πληροφορία τοῦ κ. Ἀργύρη Κούντουρα.

4. Γ. Θεοχαρίδης, Μία διαθήκη καὶ μία δίκη βυζαντινὴ, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 28, 16α.

5. Γ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 195-196, καὶ G. Millet, L'école grecque dans l'architecture byzantine, Paris 1916, σ. 283 κ.ε.

6. Ἀριθμὸς καταγραφῆς $\frac{31-12}{75}$ Διαστάσεις 108 × 77 ἐκ.

7. Γ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 195-196.

8) Άγιος Ἀνδρέας, Μονόχωρος ξυλόστεγος ναός με βυζαντινή τοιχοδομία και ζωγραφική σε δύο στρώματα. Ίχνη του πρώτου στρώματος διατηρούνται στην εξωτερική πλευρά του βόρειου τοίχου και στο ἱερό. Τὸ δεύτερο στρώμα χρονολογείται στὰ 1727.

9) Γοργοεπήκοος. Ὁ ἀρχικὸς βυζαντινὸς μονόχωρος ναὸς ἐνσωματώθηκε σὲ ἓναν μεγάλο ναὸ τῆς ὁμιῆς τουρκοκρατίας σὰν διακονικὸ. Ὁ βόρειος καὶ δυτικὸς τοῖχος καταδαφίστηκαν τότε. Διατηροῦνται οἱ τοιχογραφίες τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ νότιου τοίχου τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ.

Ἑνορία Φανερωμένης

10) Φανερωμένη¹.

11) Βαλτεσινή. Ὁ ναὸς ἔχει ἐπισκευασθεῖ. Ὁ ἀρχικὸς πυρήνας ἐντοπίζεται στὸ ἱερό. Τοιχογραφία μετὰ παράσταση τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ὑπάρχει στὸ νότιο τοῖχο τῆς πρόθεσης.

12) Ἄγιοι Ἀνάργυροι. Μονόχωρος μετὰ ξύλινη στέγη ναὸς. Ἐσωτερικὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ ἱεροῦ εἶναι κατάγγραφος μετὰ τοιχογραφίες ποὺ χρονολογοῦνται στὰ 1706.

13) Ἄγιος Βλάσιος².

14) Ἄγιος Δημήτριος³.

15) Ἄγιοι Θεόδωροι. Βυζαντινὸ μνημεῖο μετὰ ποικίλες ἐπισκευές. Τοιχογραφίες ἀπὸ διάφορες ἐποχές σώζονται στὸ βόρειο καὶ ἀνατολικὸ τοῖχο.

16) Παλιοφορίτισσα⁴.

Ἑνορία Μακαριώτισσας⁵

Ναὸς Μακαριώτισσας εἶναι βεβαιωμένο ὅτι ὑπῆρχε στὴ Βέροια. Δυτικὰ ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Στεφάνου ὑπάρχει σήμερα ἓνα μικρὸ προσκυνητὰρι στὴν αὐτὴ ἰδιόκτητου σπιτιοῦ, στὴ θέση ὅπου πιστεύεται ὅτι ὑπῆρχε ὁ ναὸς τῆς Μακαριώτισσας.

17) Ἄγιος Στέφανος. Ὁ ναὸς εἶναι τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλικὴ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας. Στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ ἔχει ἐνσωματωθεῖ τμήμα ἐνὸς παλιότερου ποὺ παρουσιάζει μικρὴ διαφορὰ στὴν ἀπόκλιση ἀπὸ τὸν ὑπάρχοντα. Ἀπὸ τὸν παλιότερο ναὸ σώζονται οἱ δυτικοὶ πεσσοὶ-ἀπολήξεις τῆς βόρειας καὶ νότιας κιονοστοιχίας καὶ οἱ δύο πρῶτοι ἀπὸ δυτικὰ κίονες, ἀπὸ ἑνὸς σὲ κάθε κιονοστοιχία. Οἱ κίονες ἐπιστέφονται μετὰ δύο παλαιοχριστιανικὰ κιονόκρανα κοσμημένα μετὰ κεφαλὲς κριαριῶν. Ἄν τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ παλιότερου ναοῦ ἀνήκει σὲ μιὰ παλαιοχριστιανικὴ βασιλική, εἶναι δύσκολο νὰ τὸ βεβαιώσουμε. Μιὰ τέτοια ὑπόθεση ἐνισχύεται βέβαια ἀπὸ τὰ κιονόκρανα, ἀλλὰ ἔχει σὰν κύριο ἐμπόδιο τὸν τρόπο δομῆς. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ πεσσοὶ καὶ τὰ τόξα πάνω ἀπὸ τὰ κιονόκρανα ἔχουν κατασκευαστεῖ μετὰ πλίνθους, τὸ συνδετικὸ ὕλικὸ εἶναι λάσπη.

Πάνω ἀπὸ τὸ σανίδωμα τῆς ὁροφῆς τοῦ ναοῦ διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξὴ τοιχογραφιῶν.

18) Ἄγιος Νικόλαος⁶.

1. Θ. Παπαζώτου, Ἡ λατρευτικὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας Φανερωμένης στὴ Βέροια, «Μακεδονικά» 18(1978)208.

2. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 194, καὶ Ch. Maurovoulou-Tsioumi, ὅ.π., σ. 128.

3. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 185, καὶ Θ. Παπαζώτου, ὅ.π., «Μακεδονικά» 19(1979)168.

4. Γ. Χιονίδη, ὅ.π., σ. 183.

5. Ὁ.π., σ. 190.

6. Ὁ.π., σ. 183.

19) Βαγγελίστρα¹. Διατηρεί ζωγραφική σε δύο στρώματα. Τò δεύτερο χρονολογείται στα 1672.

20) Άγιος Γεώργιος (Μικρός)². Έπιγραφή του 1643 χρονολογεί μερικές τοιχογραφίες στο βόρειο κλίτος.

21) Άγία Παρασκευή³.

22) Άγιος Κήρυκος και Ίουλίττα⁴.

Ένορία Προφήτη Ηλία

23) Προφήτης Ηλίας⁵. Κτίσμα της ὀψιμης τουρκοκρατίας.

24) Άγία Άννα. Βυζαντινό μνημείο με μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις στο ἀρχιτεκτόνημα. Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναοῦ ἔχει γίνει σε διάφορες ἐποχές.

Ένορία Αγίου Ιωάννη Ἐλεήμονα

25) Ναός Αγίου Ιωάννη Ἐλεήμονα⁶.

26) Χριστός⁷.

27) Άγία Φωτίδα⁸.

28) Άγιος Νικόλαος Γούρνας⁹.

29) Άγιος Νικόλαος Ξυλοτραφής. Ο ναός καταδαφίστηκε τὸ 1975. Ήταν κτίσμα του 18ου αἰ. Οἱ λιγοστες τοιχογραφίες ποῦ εἶχε ἔχουν ἀποτοιχιστεῖ. Οἱ εἰκόνες μεταφέρθηκαν στο ναὸ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα τῆς ἐνορίας τοῦ ἁγίου Ιωάννη Ἐλεήμονα. Τὸ ξυλόγλυπτο τέμπλο στο ναὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου Γούρνας.

30) Άγιος Σπυρίδων. Ο ναός δὲν ἀναφέρεται στὸν κανονισμό ὡς ναὸς τῆς ἐνορίας τοῦ ἁγίου Ιωάννη. Ίσως ἔχει μετονομασθεῖ. Ἀπόσο φαίνεται σήμερα εἶναι νεωτερικό κτίσμα.

Ένορία Χρυσοπολιτίσσης

31) Χρυσοπολίτισσα. Ο ναός δὲν ὑπάρχει.

Ένορία Αγίου Παταπίου

32) Άγιος Πατάπιος. Βυζαντινὸς ναὸς με μεταγενέστερες ἐπισκευές. Τμήμα τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ με τὸ ἱερὸ καὶ μέρος τῆς βόρειας κιονοστοιχίας ἔχουν σήμερα τὴ θέση τοῦ διακομικοῦ τοῦ νεότερου ναοῦ. Ἐκεῖ διατηροῦνται καὶ οἱ παλιότερες τοιχογραφίες. Τοιχογραφίες σώζονται ἀποσπασματικά καὶ στο νάρθηκα.

1. Ο.π., σ. 182.

2. Ο.π., σ. 182.

3. Ο.π., σ. 181, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 291.

4. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 176-177, Χρ. Μαυροπούλου-Τσιούμη, «Ἐλληνικά» 24(1971)466-467, Ch. Mauroπούλου-Tsioumi, ὁ.π., σ. 129 καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 174.

5. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 194.

6. Ο.π., σ. 193-194.

7. Ο.π., σ. 177-179, Ch. Mauroπούλου-Tsioumi, ὁ.π., σ. 128, καὶ Στ. Πελεκανίδη, Καλλιέργης, ὀλης Θεταλίας ἄριστος ζωγράφος, Ἀθήναι 1973.

8. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 180.

9. Ο.π., σ. 180, Θ. Παπαζώτου, ὁ.π., σ. 186 κ.έ., καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 231.

33) Μεταμόρφωση του Σωτήρα ("Άγιος Σωτήριος). 'Ο χώρος του ιεροῦ καὶ τὸ κεντρικὸ κλίτος ἀνήκουν σὲ ἕναν παλιότερο ναό. Τὰ τμήματα αὐτὰ εἶναι κοσμημένα με τοιχογραφίες. Σὲ μνηαῖο τοῦ 1588 ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ ναό ἔχει γραφεῖ ἕνα σημεῖωμα στὰ 1602 ὅπου ἀναφέρεται ὁ ναός.

34) "Άγιος Νικόλαος Ψαρρᾶς. Στὸ σημεῖωμα τοῦ 1602 (βλ. παραπάνω) ἀναφέρεται καὶ ὁ ναός τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ἐπομένως τὸ 1602 ἀποτελεῖ terminus ante quem γιὰ τὴν ἱδρυσὴ του. Τοιχογραφίες διατηροῦνται στὸ ἱερό.

'Ενορία Ἀγίων Ἀναργύρων

35) Παλιὸς ἐνοριακὸς ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων¹.

36) "Άγιος Βασίλειος. Εἶναι νεωτερικὸ κτίσμα, κενὸ σήμερα. Οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου ἔχουν μεταφερθεῖ στὸν παλιὸ ἐνοριακὸ ναὸ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων.

37) Κυριώτισσα². Ἐχει κατεδαφιστεῖ τὸ 1975.

38) Περίβλεπτος³. Συμπληρωματικὰ σημειώνουμε ὅτι ὁ ναὸς διατηρεῖ τοιχογραφίες.

39) Ἀγία Ἄννα. Κτίσμα τῆς ὀψιμῆς τουρκοκρατίας.

40) Ἀγία Βαρβάρα. Ὁ ναὸς κατεδαφίστηκε πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια καὶ στὴ θέση του κτίστηκε ναός.

'Ενορία Ὁσίου Ἀντωνίου

41) Ὁσιος Ἀντώνιος⁴.

42) "Άγιος Βασίλειος. Ὁ ναὸς ἔχει κατεδαφιστεῖ. Οἱ εἰκόνες του ἔχουν μεταφερθεῖ στὸ ναὸ τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου.

43) Μέγας Θεολόγος⁵.

'Ενορία Ἀγίου Γεωργίου

44) "Άγιος Γεώργιος. Ὁ ναὸς ἔχει δεχτεῖ διάφορες ἐπισκευές. Τμῆμα τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στὸ χῶρο τοῦ ιεροῦ.

45) "Άγιος Νικόλαος τοῦ Καλοκρατᾶ⁶.

46) "Άγιος Σπυρίδων ("Άγιος Νικόλαος)⁷. Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή (1616) ἀναφέρει ὅτι εἶναι ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου. Εἶναι ἄγνωστο πότε μετονομάστηκε. Ὁ ναὸς εἶναι τρίκλιτη βασιλικὴ καὶ διατηρεῖ μέρος ἀπὸ τὸν τοιχογραφικὸ διάκοσμο ποὺ ἔγινε στὰ 1616.

47) "Άγιος Ἀνδρέας. Μονόχωρος ναὸς με τοιχογραφίες ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ ζωγράφου τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ προηγούμενου ναοῦ.

'Ενορία Δεξιᾶς

48) Δεξιᾶ. Βυζαντινὸς ναὸς με μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις στὸ ἀρχιτεκτόνημα. Ὁ ἀρχικὸς πυρῆνας ἐντοπίζεται στὸ ἱερό ὅπου διατηροῦνται τμήματα τοιχογραφιῶν.

1. Θ. Παπαζώτου, ὁ.π., σ. 168-169.

2. Γιὰ τὸ ναὸ βλ. παραπάνω (ἐνορία Κυριώτισσας).

3. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 182.

4. Ὁ.π., σ. 190.

5. Ὁ.π., σ. 192, Ch. Mauro poulou - Tsioumi, ὁ.π., σ. 127-28, καὶ M. Chatzidakis, L'art byzantin du XIII siècle, «Symposium de Sopoćani 1965», Beograd 1976, σ. 63.

6. Γ. Χιονίδη, ὁ.π., σ. 194, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 162.

7. Ν. Μουτσοπούλου, ὁ.π., ἀρ. 205.

49) "Αγιος Νικόλαος. Ναός της τουρκοκρατίας χωρίς ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον.

50) "Αγία Παρασκευή. Ναός μικρών διαστάσεων και πρόχειρης κατασκευής.

Ἑνορία Ταξιάρχων

Ἡ ἐνορία αὐτὴ ἔχει ἐνσωματωθεῖ στὴν ἐνορία τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου.

51) "Αγιος Γεώργιος Γραμματικοῦ¹. Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον μνημεῖο μὲ ποικίλες ἐπεμβάσεις στὸ ἀρχιτεκτόνημα. Διατηρεῖ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὸ 1519, 1603 καὶ 1718. Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ 1519 καλύπτει βυζαντινὲς τοιχογραφίες.

52) "Αγιος Νικόλαος τοῦ Μοναχοῦ Ἀνθίμου².

53) Παναγία Χαβιαρά³. Ὁ κύριος ναὸς τοιχογραφεῖται στὰ 1598.

54) "Αγιος Προκόπιος⁴.

55) Ἑξω Παναγία⁵. Τὸ ἱερό τοῦ ναοῦ ἀνήκει ἴσως στὴν πρώτη φάση τοῦ μνημείου.

Ἑφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΖΩΤΟΣ

LE MANUSCRIT DE LA CHANSON REVOLUTIONNAIRE DE RHIGAS EN HONGRIE

In memoriam Nicolai P. Delialis

Les hongrois organisèrent la conspiration de Martinovics⁶ pour réaliser les idées de la révolution française. Le même but se fut assigné par la Compagnie des Amis du peuple créé par le poète révolutionnaire Velestinlis Rhigas pour la libération de la Grèce du joug de l'empire Turque⁷. Bientôt les grecs commencèrent à organiser cette compagnie secrète à l'étranger également. Au cours de nos recherches, nous avons trouvé quelques indications indirectes sur le travail d'organisation de plusieurs villes en Hongrie⁸. Nous savons entre autres que les documents révolutionnaires de Rhigas: la Déclaration et la Chanson Révolutionnaire Thuriot se propagaient aussi en Hongrie de la façon suivante: les exemplaires acquis de Vienne furent recopiés ou diffusés soit en parole soit en chanson. Suivant l'exécution de Rhigas (1798) la Compagnie des Amis du peuple en Hongrie se dissout pareillement à la conspiration de Martinovics.

1. Γ. Χιονίδης, δ.π., σ. 193, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, δ.π., ἀρ. 114, 187 καὶ 328.

2. Γ. Χιονίδης, δ.π., σ. 191, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, δ.π., ἀρ. 159 καὶ 175.

3. Γ. Χιονίδης, δ.π., σ. 191, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, δ.π., ἀρ. 185.

4. Γ. Χιονίδης, δ.π., σ. 192, καὶ Ν. Μουτσοπούλου, δ.π., ἀρ. 194.

5. Γ. Χιονίδης, δ.π., σ. 192.

6. K. Benda, A magyar jakobinusok, Budapest 1957.

7. Sp. Lambros, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Πήγα Βελεστινλή, Athènes 1891. K. A. Mantos, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Πήγα Βελεστινλή, Athènes 1930. A. P. Daskalakis, Rhigas Velestinlis, Paris 1937. L. Vranoussis, Πήγας Βελεστινλής, Athènes 1963.

8. Ö. Fűves, The Philike Hetairia of Rhigas and the Greeks of Pest, «Balkan Studies» 12(1971)117-122.